

Ülevaade riigi ja kohaliku omavalitsuse 2016. aasta tegevustest Euroopa rändekava alusel ümberpaigutatud ja -asustatud rahvusvahelise kaitse saajate vastuvõtmiseks

Taust

2016. aasta alguses avalikustas Riigikontroll auditi „Riigi ja kohalike omavalitsuste valmisolek võtta vastu rahvusvahelise kaitse taotlejaid ja saanuid“. Auditi tulemusel järeldas Riigikontroll, et riigi valmisolek on osaline. Käesoleva ülevaate eesmärk on selgitada välja, mida on riik pärast auditi avalikustamist valdkonnas teinud. Euroopa Liidu Nõukogu otsuse¹ kohaselt on Eesti kohustunud kahe aasta jooksul Kreekast ja Itaaliast ümber paigutama 329 inimest² ning Türgist ümber asustama 20 inimest. Neile lisandub 168 inimest, kes asustatakse ümber Euroopa Liidu – Türgi rändekokkuleppe alusel. Kokku tuleb Eestil vastu võtta 517 inimest.

Käesoleva aasta detsembri seisuga oli Eesti Euroopa rändekava alusel Kreekast ümber paigutanud 66 inimest ning Türgist on ümber asustatud 11 inimest. Kokku 77 inimest ehk täidetud on 15% võetud kohustusest. Itaaliast pole Eesti seni ühtegi rahvusvahelise kaitse saajat ümber paigutanud.

Euroopa rändekava

2015. aastal võtsid Euroopa Komisjon ja Euroopa Liidu Nõukogu vastu tegevuskava rändekriisiga seotud surve leevendamiseks.

Tegevuskava alusel paigutatakse Kreekast ja Itaaliast teistesse liikmesriikidesse ümber 160 000 inimest ning väljaspool Euroopa Liitu asuvatest põgenikelaagritest asustatakse ümber 20 000 inimest, kelle on ÜRO pagulaseks tunnistanud.

Tegevuskava sisaldab samuti ettepanekut koostada Euroopa ühine nimekiri turvalistest päritoluriikidest ning meetmeid tagasisaatmispoliitika ja kolmandate riikidega tehtava koostöö tõhustamiseks rändevaldkonnas.

Ümberasustamine (resettlement) – Euroopa Liidu kontekstis tähendab see ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti palvel kolmanda riigi sellise kodaniku või kodakondsuseta isiku, kes vajab rahvusvahelist kaitset, paigutamist kolmandast riigist EL liikmesriiki, kus nad saavad pagulase või sellega samaväärse staatuse.

Ümberpaigutamine (relocation) – 1951. aasta pagulaseisundi konventsiooni alusel kaitse saanud isiku või täiendava kaitse saanud isiku ümberpaigutamine ELi liikmesriigist, kes talle kaitse andis, mõnda teise liikmesriiki, kus isikule antakse sarnane kaitse; või isiku ümberpaigutamine riigist, kus ta taotleb rahvusvahelist kaitset, liikmesriiki, kes tema taotluse läbi vaatab.

Allikas: Euroopa rändevõrgustiku rände ja varjupaiga sõnaraamat.

Siseministerium on tunnistanud, et Eesti ei jõua tähtajaks, s.o 2017. aasta lõpuks, kavandatud mahus rahvusvahelise kaitse saajaid ümber paigutada. Samas ei ole olukord parem ka teistes liikmesriikides.

Käesoleva aasta detsembri alguse seisuga olid Euroopa Liidu (EL) riigid ümber paigutanud 8162 sõjapõgenikku, neist 6212 Kreekast ja 1950 Itaaliast. See on üle 5% kokku lepitud mahust. Türgist on pärast Euroopa Liidu ja Türgi lepet Euroopa Liidu riikidesse ümber asustatud 2761 inimest.³ Eesti ümberasustamise ja ümberpaigutamise tegevuskava kohaselt⁴ eelistab Eesti ümber paigutada ning ümber asustada täisperesid (vanemad koos alaealiste lastega).

¹ Nõukogu otsus (EL) 2015/1601, 22. september 2015, millega kehtestatakse rahvusvahelise kaitse valdkonnas ajutised meetmed Itaalia ja Kreeka toetamiseks.

² Eesti on ümberpaigutamise ja -asustamise tegevuskava ja eelarve koostamisel arvestanud 550 kaitset vajava isiku vastuvõtmisega kahe aasta jooksul ning sellega seonduvate tegevuste ja kuludega eelarveperioodil 2015–2019.

³ 08.12.2016. Euroopa Komisjoni ümberpaigutamise ja -asustamise 8. aruanne.

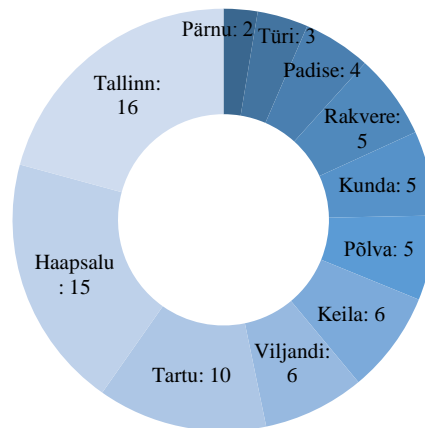
⁴ Täpsustatud tegevuskava Euroopa Liidu ümberasustamise ja ümberpaigutamise tegevuste elluviimiseks.

Haavatavatest isikutest on eelistatud üksikvanematega pered ja saatjata alaealised. Enne kui isikud Eestisse jõuavad, selgitab Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) välja, et need isikud ei kujuta ohtu avalikule korrale ning julgeolekule.

Samuti pööratakse tähelepanu, et isikul oleks potentsiaal Eesti ühiskonnas kohaneda ning lõimuda.

Veidi üle poole ümberpaigutatud ning -asustatud kaitse saanutest on mehed (vt joonis 2). Lapsed moodustavad 45% Euroopa rändekava alusel vastuvõetud rahvusvahelise kaitse saanutest (vt joonis 3). Eestis on ümberpaigutatud ja -asustatud peredes sündinud 3 last. Üle poole ümberasustavatest ja -paigutatavatest on pärit Süüriast (vt joonis 4) ning enamasti on neile antud täiendav kaitse (vt joonis 5). Kõik isikud, kes Eestisse on ümberpaigutatud või ümberasustatud, on selleks andnud nõusoleku. Valdav osa neist on oskus- ja lihttöölised, mõni üksik on tippspetsialist. Kõik ümberpaigutatud ja -asustatud rahvusvahelise kaitse saanud elavad jätkuvalt Eestis (vt joonis 1).

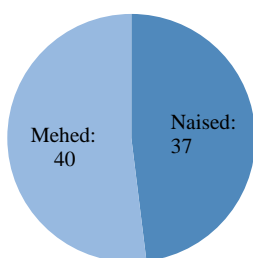
Joonis 1. Ümberpaigutatute ja -asustatute elukoht omavalitsuste lõikes

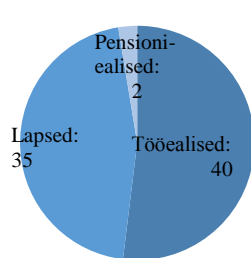
Allikas: Sotsiaalministeerium

Eestisse ümberasustatud ja -paigutatud isikute profiil

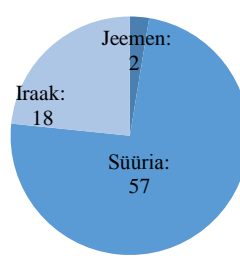
Joonis 2. Ümberpaigutatute ja -asustatute sooline jaotus

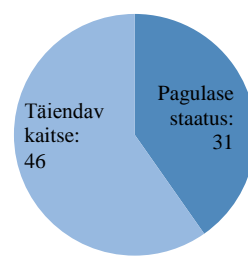
Joonis 3. Ümberpaigutatute ja -asustatute vanuseline jaotus

Joonis 4. Ümberpaigutatute ja -asustatute kodakondsus

Joonis 5. Ümberpaigutatute ja -asustatute rahvusvahelise kaitse staatus

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet, Siseministeerium

Lisaks ümberasustatutele ning -paigutatutele oli 29.11.2016. seisuga PPA andmete kohaselt kehtiv elamisluba 327-l rahvusvahelise kaitse saajal, kellele Eesti on eelnevate aastate jooksul andnud rahvusvahelise kaitse, ning 56 isikul on perekonnaliikme elamisluba.

Ülevaade 2016. aastal elluviidud tegevustest

Rahvusvahelise kaitse taotluste menetlemine

Ümberpaigutamise ja -asustamise praeguse korralduse kohaselt menetletakse rahvusvahelise kaitse taotlusi väljaspool Eestit. Eesti on saatnud väljapoole kaks sideohvitseri: üks töötab Kreekas ja Itaalias ning teine Türgis. Seni on taotlusi menetletud Kreekas ja Türgis. Itaalias pole seda tehtud, sest Itaalia Siseministeerium ei luba Eesti ametnikel põgenikke intervjueerida. Intervjueerimise lubamine on iga riigi suveräänne otsus. Sellest tulenevalt ei ole Itaaliast ka ühtegi inimest ümber paigutatud. Eesti Siseministeerium peab intervjueerimist mõödapääsmatuks, et hinnata iga isiku puhul ohtu julgeolekule ning avalikule korrale. Vestluse käigus hinnatakse ühtlasi inimese potentsiaali Eesti ühiskonnas kohaneda ja lõimuda.

Muu sisuline menetlus – päritoluriigi tuvastamine, menetlusinfo kõrvutamine muude tõenditega, otsuste koostamine ja analüüs – toimub Eestis. Samal ajal taotluste menetlemisega väljaspool Eestit peab PPA tagama taotluste menetlemise ka nende kaitse taotlejate puhul, kes tulevad Eesti piirile. 29.11.2016. aasta seisuga on Eestile esitatud 107 rahvusvahelise kaitse taotlust. Rahvusvaheline kaitse on antud 64 isikule ning 16-le nende pereliikmele.

Tulenevalt suurenenud rändevoogudest koolitas PPA 2016. aastal 60 rahvusvahelise kaitse reservametnikku. Koolitus keskendus rahvusvahelise kaitse taotluse sisulise menetluse kompetentsuse suurendamisele. Lisaks on PPA välja koolitanud 205 reservametnikku, kes on põgenike massilise sisserände korral valmis vastu võtma rahvusvahelise kaitse taotlusi ning tegema sellega seotud esmaseid menetlustoiminguid. Võimekuse kasvatamisel on arvestatud 550 isiku lisamenetlusega ning selleks on koolitatud vajalik arv reservametnikke.

Rahvusvahelise kaitse saanute transport Eestisse

Rahvusvahelise kaitse saanute transpordi puhul rakendatakse Dublini regulatsiooni, mille kohaselt on kulud väljasaatva liikmesriigi kanda. Seega tasub ümberpaigutatavate transpordi eest Kreeka või Itaalia. Ümberasustamise puhul tasub transpordikulud PPA. Transpordi korraldamise eest vastutab mõlemal juhul rahvusvaheline migratsiooniorganisatsioon (IOM). Pärast Eestisse saabumist vastutab kaitse saanu toetamise eest Eesti.

Perekondade taasühinemise menetlemine

Tulenevalt välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadusest⁵ on kaitse saanul õigus tuua riiki järele oma lähemad pereliikmed, kelleks on abikaasa, alaealine laps (sh lapsendatud laps), täisealine laps, kui ta ei ole oma terviseseisundi või puude tõttu suuteline iseseisvalt toime tulema, ning ülalpeetava vanem või vanavanem.⁶ Kuna Eesti eelistab vastu võtta täisperesid, üksikvanemaga peresid ja orbe, on seni taasühinemiste arv olnud väike.

Siiani on Eesti vastu võtnud 77 inimest: 19 täisperet ning 4 üksikut meest. Viimastel on hiljem igal ajal õigus oma pere Eestisse tuua. Samas soovivad ka teised liikmesriigid taasühinemise määra väiksena hoida ning eelistavad samuti täisperesid. Seetõttu ei ole välistatud, et ühel hetkel tuleb Eestil hakata vastu võtma rohkem üksikuid inimesi. Riigil puudub eraldi tegevuskava, kui Eestisse peaksid tulema teistsuguse profiiliga inimesed, kuid PPA on võimekuse tagamisel arvestanud perekondade taasühinemise taotluste menetlemisega.

Õigusabi osutamine ümberpaigutatavatele ja -asustavatele, kui menetlus toimub väljaspool Eestit

Ümberasustamise puhul toimub menetlus kolmandas riigis ning isikul ei ole kohtukaebõigust riigis, kes keeldub isiku ümberasustamisest. Ümberpaigutamise korral toimub menetlus samuti

⁵ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 46.

⁶ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 7.

liikmesriigis, kust ümber paigutatakse. Soovi korral saab taotleja otsuse vaidlustada Itaalias või Kreekas. Seega peab vastava menetluse läbi viima ja sellega kaasnevad kulud kandma Kreeka või Itaalia.

Juhul kui isik viibib juba Eestis ja soovib vaidlustada staatuse andmise otsuse (nt soovib täiendava kaitse asemel saada pagulasstaatust), on tal võimalik seda teha Eesti halduskohtus.

Tugiisiku teenus

2016. aasta mais jõustunud välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse muudatustega on kaitse saaja kohustatud kasutama rahvusvahelise kaitse tugiisiku teenust, kui see on talle määratud.⁷

Tugiisik(ud) on määratud kõigile Eestisse saabunud perekondadele ja igasse perre on tugiisik ka leitud. Kui varem oli probleeme tugiisiku leidmisega osasse piirkondadesse (nt Hiiumaa ja Saaremaa), siis nüüdseks ollakse kõikjal valmis teenust pakkuma. Suuremates piirkondades nagu Tallinn ja Tartu on olemas kohalikud tugiisikud. Väiksemates piirkondades osutavad tugiisikuteenust selle piirkonna läheduses elavad isikud. Tugiisiku teenust osutavad hanke raames leitud partnerid – Lääne- ja Ida-Virumaal ning Hiiu-, Saare-, Lääne-, Pärnumaal MTÜ Johannes Mikhelsoni Keskus ning mujal maakondades pakub teenust MTÜ Eesti Pagulasabi.

Kokku on Eestis 77 rahvusvahelise kaitse tugiisikut, kellest 50 on vabatahtlikud (MTÜ Pagulasabi tugiisikut). Neile lisandub kuni 30 reservis olevat tugiisikut.

Tõlketeenus

Tõlketeenust osutatakse koos tugiisikuteenusega. Tõlketeenuse osutaja leidmiseks korraldas Sotsiaalministeerium 2016. aasta aprillis hanke. Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse⁸ järgi on rahvusvahelise kaitse saajale osutatud tõlketeenuse maksimaalne kulu 2016. aastal 1040 eurot või perekonna kohta kuni 2080 eurot kahe aasta jooksul. Tõlketeenust saab kasutada kohalikus omavalitsuses, Eesti Töötukassas, Sotsiaalkindlustusametis, haridus- asutuses (nt lapse arenguevestlusel), tervishoiuteenuse saamisel ja mujal.

Seni on Euroopa rändekava alusel Eestisse saabunud rahvusvahelise kaitse saajad enamasti olnud araabia ja inglise keele oskusega. Eestis on olemas inglise-araabia keele tõlke, kuid vähem on eesti-araabia keele tõlke ja see vähendab võimalust suhelda eesti keele kaudu (nt koolis). Seega toimub enamasti suhtlus inglise keele kaudu. Samuti on väljakutseks professionaalsete tõlkide vähesus ning nende teenuse kõrge hind. Eestis ei ole võimekust spetsiifilisemate keelte puhul tõlketeenust pakkuda. Näiteks puudub selline võimalus sorani (keskkurdi) keele puhul. Sellise keeleoskusega on siiani Eestisse tulnud üks perekond.

Teenuse osutamisega võib probleeme tekkida, kui Eestisse peaks hakkama tulema teistsuguse tausta ja keeleoskusega inimesi. Kuigi seni pole Eesti Itaaliast ühtegi inimest ümber paigutanud, ei ole Eestis praegu võimalik näiteks Eritreast põgenenud inimestele tõlketeenust osutada, juhul kui nad ei räägi araabia keelt. Eritrealased moodustavad suuruselt teise rühma (12%) Itaaliasse üle Vahemere jõudnud põgenikest.

Eluase

Eluruumide otsimisega tegeleb hanke teel leitud partner (Kinnisvaraekspert AS). Siiani on kõigile 77-le ELi rändekava alusel vastu võetud inimestele leitud eluase vabalt üüriturult. Enamik korteritest on leitud partneri vahendusel. Vähesel määral on kasutatud Riigi Kinnisvara ASi omandis olevaid eluruumi ning ühel juhul ka Harju-Risti koguduse omandis olevat

⁷ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 75 (4⁵).

⁸ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 73¹.

eluruumi. Peamised väljakutsed eluaseme leidmisel on omanike eelarvamused ümberpaigutamise ja -asustamise käigus saabuvate inimeste suhtes, mistõttu pikeneb eluruumide leidmisele kuluv aeg.

Saatjata alaealised

Seni pole Eesti [saatjata alaealisi](#) ümber paigutanud või ümber asustanud. Ka otse piirile pole saatjata alaealistest rahvusvahelise kaitse taotlejaid Eestis viimastel aastatel tulnud. Saatjata alaealised suunab asenduskoduteenust saama Sotsiaalkindlustusamet. SOS Eesti Lasteküla ja Sotsiaalkindlustusamet on sõlminud lepingu, mille kohaselt rahastatakse riigieelarvest kuni 5 saatjata alaealise välismaalase asenduskoduteenuse kulu. Ümberasustamise ja -paigutamise käigus saabuvate saatjata alaealiste eeldatav arv on aga 10. Saatjata alaealiste vastuvõtu võimekuse suurendamiseks on Vabariigi Valitsuse reservi planeeritud lisaraha. Saatjata alaealiste vastuvõtmise võimekust suurendatakse jooksvalt vastavalt Eestile esitatud toimikutele.

Tervishoiuteenused

Kõigi ümberasustamise ja -paigutamise käigus vastu võetud inimeste terviseseisundi esmane hindamine toimub Eestisse saabumisel lennujaamas. Terviseseisundit hindab hanke teel leitud partner (Tallinna Kiirabi). Põhjalikum tervisekontroll toimub paari nädala jooksul pärast Eestisse jõudmist. Tervisekontrolli teevad Lääne-Tallinna Keskhaigla ja Tartu Ülikooli Kliinikum. Transpordi tervisekontrolli kohta ja tõlketeenuse tervisekontrolli ajal tagab tugi-isikuteenuse pakkuja.

01.05.2016 jõustunud sotsiaalmaksuseaduse ja ravikindlustuse seaduse muudatuste tulemusel on tagatud ravikindlustus Eestis elavatele mittetöötavatele vanaduspensioniealistele rahvusvahelise kaitse saajatele. Tööealised kaitse saanud saavad ravikindlustuse, kui nad võtavad töötukassas töötuna arvele. Alaealistele kaitse saanutele on ravikindlustus automaatselt tagatud.

Kohanemisprogrammis osalemine

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse⁹ järgi on rahvusvahelise kaitse saaja kohustatud osalema kohanemisprogrammi rahvusvahelise kaitse teemamoodulis, kui PPA on ta sinna suunanud. Kohanemisprogrammis osalemist võetakse arvesse elamisloa pikendamise või uue elamisloa andmise üle otsustamisel. Rahvusvahelise kaitse saanutele mõeldud kohanemisprogrammi pakutakse inglise, vene, prantsuse ja araabia keeles.

2016. aasta detsembri seisuga on 73 ümberpaigutatud ja -asustatud isikut, v.a. üks isik oma tervisliku seisundi tõttu, osalenud saabumise järel esimese kuu jooksul kohanemisprogrammi rahvusvahelise kaitse moodulis. Kaks täiskasvanut on osalenud ingliskeelses töö ja ettevõtluse moodulis, üks täiskasvanu ingliskeelses õppimismoodulis.

Kaitse saajad on avaldanud soovi teistes moodulites osaleda, kuid seda araabia keeles. Siseministeerium soovib sellist võimalust hakata pakkuma 2017. aasta jooksul.

Eesti keele õppimine

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses 2016. aastal tehtud muudatuste kohaselt on töövõimelisel 18aastasel kuni vanaduspensioniealisel rahvusvahelise kaitse saajal

⁹ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 75.

kohustus õppida eesti keelt. Selle kohustuse täitmist võetakse arvesse elamisloa pikendamise või uue elamisloa andmise üle otsustamisel.¹⁰ Eesti keele õppe maksimumkulu on kuni 1560 eurot kahe aasta jooksul.¹¹

Kõigile ümberasustamise või -paigutamise käigus vastu võetud rahvusvahelise kaitse saajatele on tagatud võimalus õppida eesti keelt. Kursuseid korraldab konkursi korras leitud partner, kelleks on Tartu Rahvaülikool. Kursused toimuvad elukohajärgses kohalikus omavalitsuses, võimalikult kodu lähedal. 2016. aasta detsembri seisuga on valdvale osale kaitse saanutele tagatud võimalus õppida eesti keelt. Esimesed vastuvõetud on esimese 100tunnise kursuse nüüdseks juba läbinud. Sotsiaalministeerium on välja toonud, et praegune keeleõppe maht ei ole piisav ning seda on kavas suurendada.

Pikaajalised lõimimistegevused

Valdkondlikus arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“ ei ole rahvusvahelise kaitse saanuid eraldi sihtrühmana eristatud. Pärast elamisloa saamist on kaitse saanutel võimalik osaleda uussissrändajatele mõeldud tegevustes. Kultuuriministeerium on koostanud 2016. aasta lõpus esialgse tegevuskava võimalikest rahvusvahelise kaitse saanutele suunatud lõimimistegevustest. Tegevused on planeeritud 2018. aastasse, kui esimeste ümberpaigutatute saabumisest on möödunud kaks aastat.

Põhikoolis ja gümnaasiumis õppimine

Kõik Euroopa rändekava alusel ümberpaigutatud ja -asustatud koolikohustuslikud lapsed õpivad koolis. Alates 2015. aasta augustist on koolides toimunud rahvusvahelise kaitse teemal nõustamised. Kokku on toimunud 13 kohtumist, kus on osalenud 170 õpetajat ning haridusvaldkonna eest vastutavat kohaliku omavalitsuse töötajat.

Vajaduspõhiselt on koolitatud ja nõustatud personali kõikides koolides, kus ümberpaigutatud ja -asustatud lapsed õpivad. Lisaks on SA Innove¹² sõlminud koostöölepe Lilleküla Gümnaasiumi ning Kiltsi Kooliga, kes nõustavad kõiki koole, kuhu satub rändetaustaga lapsi, sest neil on varasemast pikaajaline kogemus kaitse saanute laste õpetamisel.

Tartu Ülikool töötab välja metoodilised materjalid ja korraldab 2017. aastal koolitused kultuurierinevuste arvestamiseks Eesti haridussüsteemis. Spetsiifilisi tugiteenuseid, mis oleks välja töötatud spetsiaalselt ümberpaigutatud ja -asustatud õpilastele, pole haridusvaldkonnas ette nähtud. Erinevalt uussissrändajatest on rahvusvahelise kaitse saanud lastel võimalik riigi toel kasutada ka haridusasutustes tõlki. Tugiteenuseid osutatakse samadel alustel nagu kõikide teiste laste puhul.

Rahvusvahelise kaitse saanud laste puhul tuleb arvestada, et nad tulevad kriisipiirkonnast, kus neid võib olla taga kiusatud või võivad nad olla sattunud piinamise ohvriks. Sellest tulenevalt võib neil olla tavapärasest suurem vajadus täiendavate tugiteenuste (nt koolipsühholoogi, logopeedi või sotsiaalpedagoogi) järele. Kõikides koolides, kus õpib ümberasustatud ja -paigutatud lapsi, on tugispetsialistid olemas. Samas on tugiteenuste kättesaadavus Eesti koolides tervikuna halb: eripedagoogid on olemas 28%-s, koolipsühholoog 30%-s, sotsiaalpedagoog 38%-s ja logopeed 48%-s koolidest.¹³

Riigi koordineerimisel toimuvad kuni rändekava rakendamise lõpuni vajaduspõhised haridus-

¹⁰ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 75.

¹¹ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, § 73¹.

¹² Sihtasutus Innove on Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas tegutsev üld- ja kutsehariduse valdkonna ning hariduse tugiteenuste kompetentsikeskus ja Euroopa Liidu toetuste vahendaja.

¹³ Riigikontrolli 2016. aasta audit „Riigi tegevus laste tervise hoidmisel ja ravimisel“.

teemalised ümarlauad kohalikes omavalitsustes, kus jagatakse vajalikku teavet koolituste ja nõustamiste võimaluste ning õppevara kohta.

Lasteaiakoha tagamine

Kõik lasteaiaaegsed Euroopa rändekava alusel Eestisse tulnud rahvusvahelise kaitse saajad käivad lasteaias. Eraldi tugiteenuseid ümberpaigutatud ja -asustatud lastele lasteaias ette nähtud ei ole. Iga laps saab abi oma individuaalsest erivajadusest lähtudes. Riik ei ole lasteaia-õpetajatele koolitusi korraldanud. Lasteaia töötajad on osalenud ümarlauanõupidamistel, kus on käsitletud rahvusvahelise kaitse taustaga laste haridust puudutavaid teemasid.

Täiskasvanute hariduses osalemine

Üks Euroopa rändekava raames Eestisse tulnud tööeline rahvusvahelise kaitse saanu on asunud õppima ülikooli.

Üheks kitsaskohaks on selliste Eestisse tulnud isikute kvalifikatsiooni hindamine. Samas on seda probleemi teadvustatud ning üldharidusvaldkonnas (sh mittestatsionaarses õppes) ning kutsehariduse ja kutsetunnustamise valdkonnas on kavas kvalifikatsioonide hindamise pädevust parandada. Eestil puudub reaalne pikaajaline kokkupuude rahvusvahelise kaitse taustaga õpilastega kutse- ja täiskasvanuhariduses, sest täiskasvanud eelistavad liikuda võimalikult kiiresti tööturule. Juhul kui täiskasvanuharidus pakuks huvi ka kaitse saanutele, võivad ilmned vajakajäämised.

Kutsehariduskeskused on arendanud tegevusi, et aidata hariduslike erivajadustega (sh erineva eduga) õpilastel kohaneda. Näiteks katsetab Tartu Kutsehariduskeskus alates 2016. aasta oktoobrist nn orientatsiooniaastat, et toetada kutseharidusest huvitatud õppureid, kellel on eri põhjustel kutseõppele ligipääs raskendatud. Selles saavad osaleda ka rahvusvahelise kaitse saajad.

Kohalike omavalitsuste makstavad toetused ja pakutavad teenused

Rahvusvahelise kaitse saajate esmase elukoha valikul Eestis lähtutakse piirkonnas töötamise ning elupinna leidmise võimalustest, samuti lastehoiuvõimaluste ja kooli olemasolust, omavalitsuse lõimimisnäitajatest ning vastuvõtuvalmidusest. Lisaks võetakse arvesse kohanemiseks ja toimetulekuks vajalike teenuste pakkumise võimalusi ning isiku vajadusi.

Euroopa rändekava alusel rahvusvahelise kaitse saajate vastuvõtmist toetatakse Euroopa Liidu Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondist. Iga ümberpaigutatava inimese kohta eraldatakse 6000 eurot ning ümberasustatava kohta 10 000 eurot. Iga ümberasustatud ja -paigutatud isiku puhul saab vastuvõttev kohalik omavalitsus 3000 eurot. Seda raha on võimalik kasutada tugiteenuste pakkumiseks (nt palgata nõustaja, kasutada psühholoogi), elukoha kohandamiseks jm tegevusteks. Kõik Euroopa rändekava alusel vastu võetud rahvusvahelise kaitse saanud on jäänud elama kohaliku omavalitsusse, kuhu nad paigutati.

Kõigile omavalitsustele on pakutud nõustamise võimalust. Kui omavalitsus ei ole seda vajalikuks pidanud, siis ei ole nõustamist toimunud. 2016. aasta novembris toimusid Sisekaitseakadeemia eestvedamisel maakondlikud infopäevad, mille eesmärk on anda ülevaade rändekriisi hetkeolukorrast ning ümberpaigutamise ja -asustamise edenemisest.

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadusesse 2016. aastal tehtud muudatuste kohaselt kitsendati teenuste loetelu, mis rahvusvahelise kaitse saajale ja tema perekonnaliikmele tagatakse. Enam ei toetata kaitse saanute kasutusse antava munitsipaalomandis eluruumi remondi ning sisustamise kulude katmist. Tegemist on vajaduspõhiste kuludega. Kui isikul endal on piisavalt raha, siis tema eluruumi üürisuhte alustamise kulu ei kaeta.

Kulutuste tegemisel arvestatakse konkreetset kohalikus omavalitsuses kehtestatud piirmäärasid ja tegelikke kulusid. Üürisuhte alustamine ei ole enam seotud elamispiinnale kehtestatud sotsiaalselt põhjendatud normiga.

Riiklikud toetused ja pension

Pensioniealistel rahvusvahelise kaitse saajatel tekib õigus pensionile samadel alustel alaliste elanikega. Isikul peab olema täitunud minimaalselt 15 aastat tööstaaži, et saada vanaduspensionit üldistel alustel. Selleks et saada rahvapensionit, peab isik olema Eestis elanud vähemalt 5 aastat. Kehtivat korraldust ei ole kavas muuta. Überpaigutatavate ja -asustavate seas on 2 pensioniealist inimest.

01.05.2016 jõustunud sotsiaalmaksuseaduse ja ravikindlustuse seaduse muudatuste kohaselt on Eestis elaval ja mittetöötaval vanaduspensioniealistel rahvusvahelise kaitse saajal ravi-kindlustuse seaduse alusel kindlustuskaitse ning tema eest maksab sotsiaalmaksu ravi-kindlustuse osa riik. Kuni 5 aasta täitumiseni makstakse rahvusvahelise kaitse saajale toimetulekutoetust.

Osalemine tööturul

Tugiisikute tagasiside põhjal töötas novembri lõpu seisuga vähemalt üks Euroopa rändekava raames ümberasustatud ja -paigutatud inimene. Töötukassas on töötuna registreeritud peaaegu kõik tööealised, v.a lapseootel või just sünnitanud naised. Peamised väljakutsed töö leidmisel on kaitse saanute ebapiisav eesti keele oskus, kohaliku töökultuuri ja eluluga kohanemine ning tööharjumuse tekitamine või taastamine. Statistikaameti andmete¹⁴ kohaselt oli 2016. aasta II kvartalis kõige rohkem vabu ametikohti müügi- ja teenindussektoris, kus on vajalik eesti keele oskus. Seetõttu ei olegi überpaigutatud ja -asustatud vaatamata tööjõupuudusele veel tööd leidnud. Ka töötukassa on rõhutanud, et kaitse saanute näol on tegu teistsuguste vajadustega töötajatega, kel üldjuhul puudub vajalik ettevalmistus, et kiiresti tööle saada.

Senisele ELi kogemusele tuginedes läheb keskmiselt kuni 5 aastat aega, et lõimida tööturule 27% kaitse saanutest, 5–9 aasta jooksul leiab töö 39%. Kuni 14 aasta jooksul leiab töö 56% kaitse saanutest ning pärast 20 aastat võrdsustub nende hõive üldise hõivemääraga.¹⁵

Rahvusvahelise kaitse saanute staatuse ülevaatamine

Rahvusvahelise kaitse saanute staatuse õigustatus vaadatakse üle nende staatuse pikendamise menetluse käigus. 550 rahvusvahelise kaitse saanu staatuse ülevaatamine ei too PPA-le olulist lisakoormust – see suurendab töökoormust *ca* 2%.

Pikaajaline tegevuskava rahvusvahelise kaitse valdkonnas ning vastutava institutsiooni määramine

Riik ei ole vastu võtnud pikaajalist tegevuskava rahvusvahelise kaitse valdkonnas ega määranud üht valdkonna eest vastutavat institutsiooni. Vabariigi Valitsusele esitatud überpaigutamise ja -asustamise tegevuskava täitmise tagamise eest vastutab pagulaspoliitika koordinatsioonikogu,¹⁶ mille juht on Siseministriumi korrakaitse- ja rändepoliitika asekanter. Koordinatsioonikogu ülesanne on muu hulgas esitada Vabariigi Valitsusele

¹⁴ Statistikaameti andmebaas, tabel PAV011

¹⁵ Rahvusvahelise või humanitaarkaitse saajate lõimimine tööturule: poliitika ja head tavad. Koost. Euroopa rändevõrgustik (2016).

¹⁶ Siseministri 16.09.2015. a käskkiri nr 1-3/168 pagulaspoliitika koordinatsioonikogu moodustamise kohta.

tegevuskava täitmise ülevaateid ning regulaarselt jälgida tegevuskava täitmist.

Sisserändepoliitika üldised eesmärgid on sätestatud siseturvalisuse arengukavas 2014–2020.¹⁷

Arengukava on täiendatud tegevustega, mis on vajalikud Euroopa Liidu ümberasustamises ja -paigutamises osalemise tegevuskava täitmiseks.

¹⁷ Siseturvalisuse arengukava 2014–2020, lk 90.